

МІХНОВСЬКИЙ Микола Іванович (19(31). 03. 1873, с. Турівка Прилуцького пов. Полтавської губ., нині Згурівського р-ну Київської обл. — 03. 05. 1924, Київ) — громадсько-політичний діяч, публіцист, один із ідеологів українського [націоналізму](#). Брат [Г. Міхновського](#). Походив із давнього козацького роду. Закінчив Прилуцьку гімназію (нині Чернігівська обл., 1890) і юридичний факультет Університету св. Володимира у [Києві](#) (1895).

Водночас брав активну участь в українському русі, зокрема став членом молодіжної революційно-патріотичної таємничої організації [Братство тарасівців](#), засноване 1891 на Тарасовій горі у м. [Канів](#) (нині Черкас. обл.). Відіграв провідну роль у розробленні її програми «Credo молодого українця», в якій визначено мету — створення нової національної [ідеології](#) та відновлення самостійної Української Соборної Держави («від Сяну до Кубані, від Карпат до Кавказу»). Був прихильником формування підпільних українських збройних сил, які боролися б проти російських окупантів. 1893 частину «тарасівців» ув'язнено або вислано в села, однак М. вдалося уникнути арешту.

Працював у одній з адвокатських контор Києва, водночас не полишав громадської діяльності. Від 1896 — чл. товариства «[Молода Україна](#)». 1897 виїжджав до Львова для налагодження співпраці з українськими громадсько-політичними діячами та закупівлі відповідної літератури. 1898 переїхав до Харкова, зайнявся адвокатською практикою, відкрив власну контору. З ініціативи засновників РУПу ([Д. Антонович](#), [Б. Камінський](#), [Л. Мацієвич](#), [М. Русов](#)) підготував брошуру «Самостійна Україна» (видана 1900 у Львові накладом 1 тис. примірників), де вперше обґрунтував ідею створення незалежної України «...від гір Карпатських до гір

Кавказьких» (головною умовою існування нації вважав державну самостійність); з юридичного погляду довів нерівноправність щодо України Переяславської угоди 1654. Уважав, що «тільки держава одноплемінного державного змісту може дати своїм членам нічим не обмежену змогу всестороннього духовного розвитку і досягнення найліпшого матеріального гаразду».

Автор тексту відкритого листа до міністра внутрішніх справ Російської імперії Д. Сипягіна стосовно заборони уряду розмістити напис українською мовою на пам'ятнику І. Котляревському в Полтаві (1900). Через розбіжності з очільниками РУПу (схилилися до автономії України у складі Росії) наприкінці 1901 — на поч. 1902 став співзасновником і одним із лідерів Української народної партії (УНП), що мала на меті боротьбу за незалежність України. Написав «Десять заповідей УНП» (Л., 1903) і програму партії, у яких виклав основні засади й ідеологію українського націоналізму: «Одна, єдина, неподільна від Карпат аж до Кавказу Самостійна, Вільна, Демократична Україна — Республіка робочих людей — оце національний всеукраїнський ідеал. Нехай кожна українська дитина тямить, що вона народилася на світ на те, щоб здійснити цей ідеал».

Очолював напіввійськову організацію «Оборона України» при УНП, що здійснила низку терористичних актів, зокрема підірвала пам'ятник О. Пушкіну в Харкові (1904) та планувала знищити пам'ятники російським імператорам у Києві та [Одесі](#). На ювілеї Г. Квітки-Основ'яненка виступив із промовою, у якій закликав до збройної боротьби з Росією. Свої погляди викладав у часописах «Самостійна Україна» (Львів), «Хлібороб» (Лубни; обидва — 1905), «Запоріжжя» (Катеринослав, нині Дніпро), «Слобожанщина» (обидва — 1906), «Сніп» (1912–13; обидва — Харків). У партійних брошурах «Робітнича справа у програмі УНП», «Справа української інтелігенції у програмі УНП», «Десять заповідей УНП» (1903) розробив головні принципи українського націоналізму та націонал-консерватизму. Перед 1-ю світовою війною вийшов з УНП через розбіжності в ідеології, тактиці й стратегії ведення революційно-визвольної боротьби. Як адвокат на судових процесах захищав борців із російським самодержавством, 1906–07 був серед захисників у справі т. зв. Лубенської республіки, по якій проходили його товариші брати Володимир і Сергій Шемети (їх вдалося не тільки врятувати від смертної кари, а й навіть виправдати). Пропагував [національну ідею](#) серед робітників і селян Слобожанщини та Донецького басейну, підтримував тісні зв'язки з родиною Алчевських.

З початком 1-ї світової війни 1914 мобілізований до російської армії, служив поручником у Київському воен-

но-окружному суді. Співрозробник програми створення українського війська. У березні 1917 заснував і очолив Український військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка, від якого у квітні того ж року на [Всеукраїнському національному конгресі](#) обраний членом УЦР. Активний діяч українізації армії та створення українського війська. З ініціативи М. у Києві в березні 1917 проведено 3 військові віча, останнє з яких 11 березня ухвалило рішення про формування 1-го українського охочекомонного (добровільного) полку ім. гетьмана Б. Хмельницького (богданівці). 15 березня 1917 зібрав своїх однодумців і проголосив створення альтернативної УЦР, що виразно задекларувала свій самостійний характер. Тоді ж військова нарада Київського гарнізону після його доповіді обрала Український військовий організаційний комітет і ухвалила рішення негайно розпочати організацію власної національної армії. На 1-му Всеукраїнському військовому з'їзді (5–8 травня 1917) увійшов до складу Українського генерального військового комітету (УГВК).

Не поділяв соціалістичних поглядів керівництва УЦР, яке намагалось обмежити діяльність і вплив самостійників на чолі з М. в армії, після 2-го Військового з'їзду (червень 1917) вийшов зі складу УГВК. За деякими даними, причетний до невдалого Виступу полуботківців в липні 1917, після чого на вимогу провідників УЦР ([М. Грушевського](#), [В. Винниченка](#), [С. Петлюри](#)) відправлений на Румунський фронт, де перебував до більшовицького перевороту 1917. Відтоді мешкав на Полтавщині, обраний Лубенським мировим суддею. Учасник установчого з'їзду (червень 1917) і провідний діяч Української демократично-хліборобської партії (УДХП). Восени 1917 УДХП взяла участь у виборах до Всеросійської установчих зборів у складі міжпартійного несоціалістичного самостійного списку під № 11 від блоку «Українських національно-республіканських груп і організацій» (М. дав заочну згоду на участь у виборчому списку й членство в УДХП, оскільки ще перебував на фронті). Став секретарем київського губерні. партійного осередку УДХП, підтримував політику партії щодо тоталітарної опозиції до уряду УНР і вимоги зміни соціально-економічного курсу УЦР. Штаб німецьких військ в Україні розглядав кандидатуру М. як можливого потенційного диктатора для повалення УЦР.

Після гетьманського перевороту П. Скоропадський запропонував М. посаду «бунчужного товариша» (свого особистого радника), але він відмовився. П. Скоропадський співпрацював з хліборобами-демократами, часто обговорював із ними політичні процеси та ідеологічні погляди, проте вважав, що М. сповідував «вкрай шовіністичний український напрям». Разом із УДХП він перейшов в опозицію до гетьманського режиму, написав низку документів з критикою складу уряду та його політики, поданих безпосередньо гетьманові, входив до складу делегацій, що зверталися до німецької окупаційної влади. 26 жовтня

1918 був одним із 3-х головуючих на 2-му з'їзді УДХП. Партія виступила за самостійну Українську Державу з конституційним ладом, форми державного устрою якої «визначить сам народ на першому українському Соймі, що вийде із загального, рівного, таємного і безпосереднього голосування»; проти федерації з Росією; за створення «могутньої української армії і флоту»; «за автокефалію і повну незалежність» Української православної Церкви; за примусовий викуп поміщицьких земель, аби створити «численну, економічно сильну, дрібну та середню земельну власність». Хлібороби-демократи запропонували зберегти Гетьманат на основі формування компромісного національно-демократичного уряду. За задумом партійного керівництва, вплинути на сторони повинно було командування військ Антанти в Одесі.

З цієї метою М. підготував відповідний меморіал, у якому зазначалося: «Ми, українські хлібороби-демократи, що у свій час допомогли гетьману зайняти його пост, сподівалися, що він вестиме українську державницьку політику. У цих надіях ми завелися. Тепер нам відомо, що проти нього готують повстання українські соціалісти. Наша партія не є соціалістичною, навпаки: соціалізму ворожа. Але ми заявляємо, що прилучимось до повстання, якщо Антанта не вплине на гетьмана в напрямі зміни його політики на українську і державницьку». Під час антигетьманського повстання М. мав намір переконати командування Запорозького корпусу не підтримувати заколотників на чолі з Директорією, агітував за примирення сторін (утворення коаліційного КМ) для збереження держави у формі Гетьманату. Після встановлення у Києві влади Директорії деякий час знаходився на нелегальному становищі.

У січні 1919 М., [Д. Донцов](#), [В. і С. Шемети](#) розробили план встановлення в Україні за допомогою двох найбоєздатніших з'єднань — [Запорозького корпусу](#) полковника [П. Болбочана](#) та корпусу УСС полковника [Є. Коновальця](#) — сильної національної влади у диктаторській формі, яка б припинила соціалізацію й наслідування більшовизму, а натомість жорстко протистояла б їм. Є. Коновалець відмовився від цього плану та повідомив про нього С. Петлюрі. М. хотів запропонувати П. Болбочану поповнити його частини «добровольцями-хліборобами», яких на той час нараховували бл. 3-х тис. У подальшому УДХП у порозумінні з «Союзом хліборобів-власників» висловлювали готовність зібрати ще бл. 40 тис. осіб, здебільшого представників українських середніх та дрібних землевласників, які розуміли, що влада більшовиків призведе до їхнього знищення. М. виїхав у м. [Кременчук](#) (нині Полтавської обл.) на зустріч з П. Болбочаном, проте за наказом С. Петлюри П. Болбочана було заарештовано, а М. захворів на тиф і потрапив до лікарні. Згодом заарештований більшовиками у Кременчуці, звільнений загонами отамана М. Григор'єва (ймовірно, М. є автором його відозв і звернень до селянства).

На поч. 1920 виїхав до м. **Новоросійськ** (нині Краснодар. краю, РФ), звідки марно намагався емігрувати за кордон. Деякий час учителював (зокрема був директором Українського педагогічного технікуму в станиці Полтавська) та працював у кооперативних установах на **Кубані**. Навесні 1924 повернувся до Києва, оселився у садибі В. Шемета. Заарештований співробітниками ГПУ, після кількадечного допиту звільнений. Наступного дня покінчив життя самогубством за нез'ясованих обставин: М. знайшли повішеним у садку. 1998 син В. Шемета Ждан засвідчив, що його батько знайшов у кишені покійного записку з текстом: «Волю вмерти власною смертю! І сюди круть, і туди верть, однаково в черепочку смерть, як каже приказка. Перекажіть моє вітання тим, хто мене пам'ятає. Ваш Микола». На могилі на **Байковому кладовищі** в Києві (2008) та у рідному селі (2013) встановлено пам'ятники, у Харкові, Львові, Полтаві, Кропивницькому, Прилуках — меморіальні дошки М., також його ім'ям названо вулиці. Видано «Суспільно-політичні твори» М. (К., 2015).

Рекомендована література

1. Шемет С. Микола Міхновський (посмертна згадка) // Хлібороб. Україна. Кн. 5. Відень, 1924–25;
2. Єфримович В. Військо йде. Спогад про Миколу Міхновського // Календар родини на переступний рік. Річник 9. Мондер, 1948;
3. Андрієвський В. Микола Міхновський. Мюнхен, 1950;
4. Мірчук П. Микола Міхновський. Апостол української державності. Філадельфія, 1960;
5. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Біогр. довід. К., 1998;
6. Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: Життя і слово. К., 2006;
7. Гай-Нижник П. П. В. Липинський та УДХП в теорії і практиці українського державотворення і політичного націонал-консерватизму (1900–1920 рр.) // Гілея. 2018. Вип. 129, № 2.

П. П. Гай-Нижник

Бібліографічний опис:

Міхновський Микола Іванович / П. П. Гай-Нижник // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67984>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).